

Kroppens politik

Af Bente Rosenbeck

Kroppen har køn

»Sjælen har intet køn«, hævdede en fransk filosof i 1673, hvilket skulle give kvinder samme muligheder som mænd for at udøve intellektuel virksomhed. Men hvad sjælen ikke havde, det havde kroppen. Kroppen var køn. Så kunne kvinder – de få forstås – få adgang til videnskaben, men kvindeligheden var forbudt adgang. »Du har overgået mænds mod, og du har bevist, at kroppen alene er det, der udgør forskellen imellem mænd og kvinder – at sjælen er den samme«, sådan sagde allerede kirkefaderen Gregor af Nazianzos i det fjerde århundrede til sin søster for at understrege hendes åndelige lighed med mænd. Eksemplet er hentet fra Mia Münster Swendsen, som har skrevet om de tidlige universiteter.¹ Fra hele middelalderen finder hun eksempler på, at de samme mennesker, som skrev til lærde og magtfulde kvinder og priste deres viden, dygtighed og mandighed, beskrev kvindeligheden overordentlig negativ. Men spørgsmålet er om denne dobbelthed kan opretholdes, og om ikke afstand til kvindeligheden også er en afstand til kvinder. Kvinder *er* deres krop på en måde, som mænd ikke er, biologisk bestemt og henvist til en inferior status i de sfærer, som privilegerer rationalitet.

Feminismen medvirkede til at få universiteterne åbnet for kvinder i forrige århundrede, men åbnede i 1970'erne også

universitetsdisciplinerne op for nye områder, inklusive studier af kroppen. Nu 30 år efter er spørgsmålet, om kroppen har bevæget sig fra periferi til centrum og er blevet til mainstream? På den internationale historikerkonference i Australien i 2005 var kroppen tema i en workshop: *Body Politics: The Politics of the Body*. Hensigten var at udforske den sociale konstruktion af kroppen over tid og i forskellige samfund. Hvad var det personlige, det intime altså kroppens politiske betydning? Hvordan var begreber om »kroppens politik« relateret til kroppe i forskellige grupper i en given nation og en given kultur? Hvornår blev kroppen et felt for kamp om magt og autoritet? Hvad fortalte historier om reguleringen af kroppen om kvinders status, de unge og de gamle, seksuelle og etniske minoriteter? Der var stor spredning i oplæggene, men dog centreret om to hovedområder: nemlig for det første kropspolitik i relation til krig, nationalisme og religion såvel ud fra globale som nationale perspektiver, samt for det andet kropspolitik inden for medicin og lovgivning med fokus på eugenik, prostitution og abort.

Kroppen er blevet et acceptabelt tema i historieforskningen og sættes i relation til og ikke i modsætning til politik. Hvad er hændt? Her må vi tilbage til 1970'ernes kvindebevægelse, som gav kroppen en ny betydning. Kroppen blev centrum for aktivisme og praktisk forandring, som senere

førte til en teoretisk opmærksomhed. *Our bodies Our Selves* blev i 1976 udgivet af the Boston Women's Health Course Collective. Der blev dannet selvhjælpsgrupper og solgt speculum med brugsanvisning oversat fra engelsk og trykt på genbrugspapir. I 1975 udkom første udgave af *Kvinde. Kend din krop* skrevet af et kvindekollektiv, der tog forfatternavnet K.Vinder i håb om at få del i bibliotekspengene. Den blev en bestseller, som kom i mange udgaver, og som de seneste år har fået kommercielle arvtagere. Bl.a. har Politikens Forlag, som lancerer håndbøger i alt fra bier, blomster, jagt og yoga, nu også udgivet en håndbog om kvindekroppen. »En dag tog jeg brysterne i min egen hånd« lød titlen på en Rødstrømpeplakat. Såvel plakat som bog var udtryk for et paradigmeskifte.

At tage ansvaret for kroppen og sin egen subjektivitet startede som et aktivistisk, praktisk projekt. De mere teoretiske refleksioner og historiske perspektiver fulgte hurtigt efter. Barbara Ehrenreich og Deidre English, som hverken var forskere eller historikere, udgav allerede i 1973 en lille pjece udgivet af et feministisk forlag med titlen *Complaints and Disorders. The Sexual Politics of Sickness*, som senere blev til bogen: *For her own Good. 150 years of the Experts' Advice to Women* (1979). Også kvindehistorikere begyndte at tage emnet op. Carroll Smith-Rosenberg skrev i 1975 den meget kendte artikel »The Female World of Love and Ritual. Relations between women in Nineteenth Century America«, som var den første artikel i det første nummer af det stadig kendte tidsskrift *Signs*. Få år efter skrev Nancy Cott artiklen »Passionlessness« og Linda Gordon udgav *Women's Body Women's Right* i 1976. Disse udgivelser vendte sig til det 19. århundrede og undersøgte den victorianske moral og praksis på nye må-

der. De forsøgte at give historisk belæg for, at kvinder havde konstrueret deres eget seksuelle og følelsesmæssige liv uafhængigt af mænd. At vise en anden historie og en anden verden blev begyndelsen på at skrive historier om kroppen og om seksualitet og blev en udfordring af tidligere synspunkter på den kvindelige seksualitet. Den private sfære, emotionalitet, moderskab, seksualitet og krop var i fokus meget tidligt og blev inspiration for mig, da jeg skrev *Kvindekøn*, som kom i 1987 og *Kroppens politik* i 1992.

Historisk har videnskabens og medicinen diskurser haft en vigtig indflydelse på konstruktionen af kroppen. Den biologiske krop er blevet opfattet som universel, stabil og uden for historien. Men kroppen er historisk og kulturelt situeret. I 1970'erne var målet for den feministiske aktivisme »at tage kontrol oven egen krop«, hvilket vil sige at definere sin egen subjektivitet, men projektet tog udgangspunkt i kroppen for at modvirke sjæl-krop dualismen. I hele den vestlige tankegang har krop og sjæl været betragtet som adskilt og kønnet. Træk, som har været tilknyttet sjælen som fornuft, aktivitet og bevidsthed, er blevet betragtet som positive og maskuline, mens træk knyttet til kroppen, såsom følelser, passivitet er blevet betragtet som negative og kvindelige, selv om også hypermaskulintet betragtes som noget negativt.

1970'ernes feminisme tog kroppen højtideligt, og det har i et vist omfang smittet af på akademiet. Feminismen var enten optaget af kroppen som noget, der blev afvist i jagten på intellektualitet eller som noget, der blev hævdet at være det væsentlige og en kvindelig essens. Et tredje og mere postmoderne standpunkt er at se krop og kropsliggørelse som noget flydende og foranderligt snarere end som noget givet. Kroppen betyder noget også selv om radi-

kale konstruktionistiske ideer helst vil sætte parentes om kroppen. Men kroppen er også noget diffust, og der gøres ikke mange forsøg på at definere, hvad kroppen er. Historisk er den kvindelige reproduktion og seksualitet i centrum. Knyttets politik til bliver definitionen lidt bredere: reproduktionspolitik, som omfatter fødselskontrol, fertilitet og infertilitet, og abort; kønsrelationer, som omfatter seksuel lavalder, voldtægt, seksuel præference til det samme og modsatte køn; mødre rettigheder og restriktioner samt chikane og vold mod kvinder, som omfatter seksuel og fysisk overgreb.

Politik og kultur

I kvindehistoriens førte år blev kultur og politik set som modsætninger. På en Berkshire Conference on the History of Women i 1974 blev traditionel politisk historie sat over for en ny kvindehistorie, som lagde vægt på det daglige liv, den private sfære og følelser. Der blev sagt, at politik var mindre vigtig for kvinder end kultur, et synspunkt, som kan være svært at forstå i dag, men bag den nye prioritering af kulturhistorie lå implicit en kritik af det paradigme, som var os nedarvet fra det 19. århundrede og en kritik af professionaliseringen og moderniseringen af historie, som fokuserede på den offentlige sfære. Det var en kritik af et meget snævert politikbegreb, som omfattede den offentlige sfære, konger, kejsere, regeringer og parlamenter. Den amerikanske historiker Joan Scott formulerede i bogen *Gender and the Politics of History* fra 1988 en kritik af traditionel historie som en fiktion med et universelt subjekt, hvis universalitet var opnået gennem marginalisering og eksklusion af kvinder og andre grupper. Ønsket var dengang at kaste lys på det usynlige subjekt

kvinder, og de opholdt sig i den private sfære, i dagliglivet og ikke i den politiske sfære. Men det forandrede sig med kønsbegrebet, som Joan Scott var med til at udvikle, idet hun skrev om køn som kategori. Dermed kom politik tilbage på scenen. Hun fremhævede vigtigheden af at analysere de måder, som politik konstruerer køn på, og køn konstruerer politik.

Køn, kultur og politik er blevet nye allierede, men forudsætningen er et nyt og bredere kulturbegreb, hvor kultur eller kulturstudier kan være med til at forny politisk historie. Hvis vi vender tilbage til konferencen i Australien, så blev kroppen netop sat i relation til krig, nationalisme, religion samt globale og nationale perspektiver. Udbredt brug af voldtægt sker i perioder med voldsomme konflikter over alt i verden: i Bosnien 1992-1995, Gurarat 2002 og Dafur 2003. Vold og krig er blevet nye påtrængende spørgsmål. Nye bøger ser dagens lys, som behandler voldtægt i forbindelse med 2. Verdenskrig. Det gælder Antony Beevors bog: *Berlin: faldet, 1945* fra 2002, som dokumenterer, at Den røde Hær var ansvarlig for, at to millioner kvinder blev voldtaget. Der udgives selvbiografiske værker, som skildrer samme historie ud fra et selvoplevet perspektiv, bl.a. Anonyma: *En kvinde i Berlin* fra 2004. Konflikter, krig og nationalisme er vigtige elementer i kropspolitik. Vi må undersøge, hvordan mænd har gennemspillet deres konflikter på kvinders kroppe, hvilket kun kan forstås ud fra en opfattelse af nationer som kønnede og racialiserede. Nationalisme er baseret på et modsætningsfyldt begreb om maskulinitet og femininitet, hvilket betyder, at patriotisme er et kønnet begreb, og at den kvindelige krop er kampplads for nationale værdier. Kvinder forventes at ofre sig selv for at reproducere nationen og at legemliggøre de nationale

grænser. Og nok er nationsopbygning et maskulint foretagende, men kvinder har en rolle. De er aktive deltagere i de nationale kampe, og kvinder har selv bidraget til at kønne begreber om medborgerskab og patriotisme. Flere forskere bl.a. den engelske sociolog Nira Yuval-Davis har i bogen *Gender and Nation* fra 1997 på interessant vis kombineret køn, etnicitet og nationalisme. Også et dagsaktuelt emne som tørklædet vedrører politik og kvinders repræsentation af deres kroppe på en og samme tid. Tørklædet er historisk og aktuelt indfanget i kroppens politik ud fra kolonial/antikolonial politik i relation til en sammenvævning (intersektion) af køn, nation, identitet og modernitet. Der har været en stigende erkendelse af, at kroppen ikke kun er kønnet. Feministisk teori er blevet udfordret til at tage højde for, hvordan race og klasse væves sammen og konstruerer forskellige måder at se kroppen på. Der er behov for en teori om legemliggørelse, som tager højde for kønsforskelle, raceforskelle og klasseforskelle, det vil sige sætter kroppen ind i en materiel kontekst.

Vi kan på den ene side afdække, hvordan kroppen har udtrykt sociale roller og hierarkier ud fra køn, klasse, race, nation og seksualitet. På den anden side kan kroppen ses ud fra et magtperspektiv. Siden 1970'erne er der sket en rivende udvikling, og det var ikke kun inden for kvindebevægelsen, at kroppen blev taget op. Michel Foucault har været med til at udvide vores forståelse af, hvordan kroppen er kulturel, politisk og biologisk. Også Pierre Bourdieu har i høj grad bidraget til analyse af det kropslige med begreber som habitus og doxa. Krop er blevet in. Nordisk Sommeruniversitet, som altid har været med til at tage nye strømninger op og som siden 1972 i forskellige udgaver har haft køn på programmet, har i dette årtusinde allerede

haft to kredse med krop i overskriften »Krop som kultur« og »Kroppen som praksis«. Så det er ikke helt forkert at sige, at kroppen har bevæget sig fra periferi til centrum. Michel Foucaults magtteknologier i en kønnet form afslører, hvordan kroppen bliver sted for magtudøvelse. Kroppen defineres dels gennem diskurser, som er indbygget i forskellige institutioner fra skole til universitet og i forskellige rutiner og praksisser. Men kroppen reguleres også gennem kulturelle normer. Magten udfoldes gennem kroppen. Med udgangspunkt i Michel Foucaults begreb om bio-politik og governmentality ændres analyserne af politik. Mens Foucault i artiklen »Nietzsche, genealogien og historien« fra 1971 lod kroppen være totalt indlejret i historien, har feminister udvidet analysen ved at tage patriarkatet med ind. Foucaults analyser i *Overvågning og straf* fra 1975 og *Seksualitetens historie* fra 1976, som handler om de diskursive operationer, som konstruerer kroppen, hvad han kalder »passive kroppe«, har været inspirerende for kønsforskernes forståelse, som udtryk for den daglige krop, som den leves og det disciplinære regime og den regulerende praksis, som former kroppen. Køn er ikke Foucaults primære interesse, men han er interesseret i den normative regulering af kroppen og i, hvordan disciplinær kontrol producerer kroppen. Her har Judith Butler integreret køn og arbejder videre med, hvordan diskurser bliver til identitet, og introduceret begrebet performativitet. Hun fremhæver i bøgerne *Gender trouble* fra 1990 og *Bodies that matter* fra 1993 en hel række af normative binariteter, som bliver brugt til at karakterisere det kropslige: mandlig/kvindelig, heteroseksuel/homoseksuel, sort/hvidt.

Den menneskelige krop er ikke længere et uproblematisk naturligt objekt med uni-

verselle behov. Kroppen er ikke længere kun genstand for medicin og naturvidenskab men også for humaniora og samfundsvidenskab; den er på den ene side blevet noget materielt og på den anden side udtryk for kulturelle og historiske repræsentationer. Det skaber nogle spændinger mellem kroppen som reel og kroppen som diskurs, som natur og som social konstrueret.

Så hvis jeg her afslutningsvis skal opsummere, hvilke spørgsmål vi må stille os selv vedrørende krop og politik, kan det

være følgende: Hvordan definerer vi kroppen, og hvad forstår vi ved kroppens politik? Hvordan betyder kroppen noget i teoretiske og historiske studier, og i store begivenheder som krige, revolutioner etc.? Hvordan kan vi arbejde med kroppens politik og tage hensyn til forskelle, og hvilke kontekstualiseringer skal vi være opmærksomme på? Er et udgangspunkt i kroppen en måde at medtage kønnet, og er det en vej til at nedbryde modsætningen mellem privat og offentlig?

Noter

1. Mia Münster-Swendsen: *Kønnet, videnskaben og det akademiske rum i Skov, Leonora Christina: De røde sko*. København 2002.